

6. Функціонування дозвільних центрів у Львівській області. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.lvivbiz.com/article.php?id=5&article=401&>.

7. Єдиний дозвільний центр (офіс). [Електронний ресурс]. – Доступний з [http://www.uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B4%D0%...\)#cite_note-0](http://www.uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B4%D0%...)#cite_note-0).

8. Удосконалення дозвільної системи діяльності малих і середніх підприємств. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.old.niss.gov.ua/Monitor/Jul08/17.htm#_ftn4.

9. Звіт Держкомпідприємництва про стан дерегуляції бізнес-середовища. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.dktr.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=162122&cat_id=33037.

Савчук О.Я., Савчук Н.В., Савчук О.О. Механізм формування налогової стратегії регіона

Раскрыта проблематика стратегии и политики системы местного налогообложения в контексте углубления процессов регионализации Украины. Разработана модель механизма формирования налоговой стратегии региона.

Ключевые слова: налоги, налоговая политика, местное налогообложение, механизм налоговой стратегии.

Savchouk O.Ya., Savchouk N.V., Savchouk O.O. The mechanism of forming of tax strategy in region

Explanation of problem of strategy and policy of local taxation is in the context of expansion of development of regions of Ukraine. The model of mechanism of forming of tax strategy of region is invented.

Keywords: taxes, tax policy, local taxation, mechanism of tax strategy.

УДК 338.23:330.131.5(477)

Здобувач А.Р. Стецик – Львівська КА

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА: СУТЬ ПОНЯТТЯ

Проаналізовано підходи українських та зарубіжних учених щодо сутності категорії "соціальна відповідальність підприємництва" і обґрунтовано на цій основі її власне бачення. Визначено роль та місце держави у реалізації механізму соціальної відповідальності підприємництва.

Ключові слова: соціальне підприємництво, об'єкт соціальної відповідальності, суб'єкт соціального підприємництва, елементи соціального підприємництва, держава, суспільство, підприємство.

Постановка проблеми. Одним із нових напрямів, котрий набуває дедалі більшої популярності в економічно розвинених країнах світу, є так зване "соціальне підприємництво". Посилення соціальної відповідальності бізнесу, заохочення підприємців до соціальної активності виступає необхідною умовою економічної політики цих країн. Правильно впроваджена концепція соціальної відповідальності може забезпечити низку переваг як для держави і суспільства загалом, так і для компанії зокрема. Впровадження концепції соціальної відповідальності сприятиме розбудові партнерства між приватним та державним секторами в рамках реалізації загальнодержавних і регіональних програм розвитку, забезпечить підвищення життєвого рівня населення, гарантуватиме покращення екологічної ситуації, сформує позитивний імідж компанії, дасть змогу їй утримати клієнтів та працівників.

Проблема соціальної відповідальності бізнесу останніми роками привертає дедалі більше уваги представників економічної науки. Серед вітчизня-

них науковців у цій царині варто відзначити Т.С. Смовженка [6], А.Я. Кузнецову [6], О.В. Зайчука [7], М.І. Мельник [9] та ін. Однак, незважаючи на значні досягнення у вирішенні цієї проблеми, потрібно звернути увагу на те, що безліч теоретико-методологічних питань щодо соціальної відповідальності бізнесу розкрито не в повному обсязі та потребує додаткового вивчення. Для більшості українців поняття "соціального підприємництва" є новим та недостатньо зрозумілим.

Методика досліджень. Метою роботи є дослідження поглядів учених щодо сутності та природи соціального підприємництва й обґрунтування на цій основі власного розуміння цієї дефініції.

Результати дослідження. Соціальне підприємництво як явище виникло та набуло популярності у 50-х роках минулого століття, однак частиною щоденного лексикону та предметом наукових дискусій стало нещодавно – приблизно 15-20 років тому. На початку свого існування соціальне підприємництво розглядалося як діяльність соціальних підприємців, тобто осіб, які самостійно визначають соціальні проблеми і використовують традиційні принципи підприємництва для організації, створення та управління підприємством задля досягнення соціальних змін і вирішення проблем окремих територіальних громад [1]. Однак з часом це поняття еволюціонувало. На сьогодні існує безліч підходів щодо його визначення, що обумовлено історичними, політичними та культурними особливостями країн, проте у всіх трактуваннях є спільна основа: соціальними підприємствами вважаються компанії, які керують комерційною діяльністю задля створення позитивного впливу на суспільство. Відмінність полягає у ступені, в якому компанії інтегрують соціальну відповідальність у свою практику та визначається особливостями взаємовідносин підприємство-держава.

У країнах Північної та Південної Америки соціальним підприємництвом вважаються неприбуткові організації, дохід яких спрямовується на вирішення статутних цілей, зорієнтованих на вирішення соціальних проблем. Діяльність таких організацій визначають їх власники та керівники. В європейських країнах соціальне підприємництво розглядається як "бізнес із соціальною місією". При цьому на перший план виходить соціальний аспект, а вже потім – фінансовий. Діяльність європейських підприємств зазнає значного впливу з боку державних органів влади та професійних об'єднань, що наділені правами визначення мінімальних вимог до соціальної відповідальності суб'єктів господарювання.

Проаналізувавши різні підходи до трактування сутності соціального підприємництва в американській та європейській економічній літературі, ми виявили, що між ними існує низка розбіжностей (табл.).

Зазначені розбіжності відображені у широкому діапазоні наукових підходів до суті, ролі та значення соціальної відповідальності підприємництва, які доповнюють або ж заперечують один одного. В основі кожного з них лежить ідея аналізу суб'єкта господарювання як комплексу взаємопов'язаних та взаємозалежних частин, що продукують єдине ціле [4]. Різниця полягає лише у тому, чи сприймати суб'єкта підприємництва як відкриту, чи як закриту систему.

Табл. Розбіжності у трактуванні суті поняття "соціальна відповідальність підприємництва" у США та Європі (складено за даними [2, 3])

Ознаки розбіжностей	США	Країни Європи
Мета діяльності суб'єкта господарювання	Максимізація доходів акціонерів	Досягнення стратегічних цілей з врахуванням інтересів зацікавлених сторін
Спонукальні мотиви	Особисте бажання керівника (власника) підприємства, який керується власними моральними принципами	Соціальні вимоги суспільства
Головні учасники	Суб'єкти підприємницької діяльності	Суб'єкти підприємництва, державні органи влади, профспілки та професійні об'єднання
Документи, якими керуються	Кодекс суб'єкта підприємництва	Законні та регуляторні акти, закріплені на рівні держави

Як замкнена система підприємство не зазнає впливу з боку зовнішнього середовища і не взаємодіє з ним. Натомість, як відкрита система, воно динамічно взаємодіє зі своїм оточенням. Якщо аналізувати суб'єкта підприємництва як замкнуту систему, то ідея соціальної відповідальності звучить і передбачає лише відповідальність перед власниками та працівниками підприємства. Як відкрита система, соціальне підприємництво розглядається як своєрідна "піраміда", яка складається з економічної, правової, етичної та дискреційної (філантропічної) відповідальності перед суспільством. В основі "піраміди" лежить економічна відповідальність, оскільки історично підприємства створювалися як виробники товарів та послуг, що давало змогу забезпечувати потреби суспільства й отримувати прибуток. Правова відповідальність передбачає необхідність дотримуватися існуючих правових норм, підпорядковуючи свою економічну діяльність законодавчим вимогам. Етична відповідальність потребує від підприємства діяти відповідно до суспільних очікувань, які базуються на існуючих нормах моралі зацікавлених сторін. Дискреційна відповідальність передбачає, що підприємство добровільно відповідає на очікування суспільства та спрямовує свою діяльність на підтримку і розвиток соціальних програм [5]. Варто зазначити, що дотримання економічної, правової та етичної відповідальності є невід'ємною умовою забезпечення життєздатності будь-якого підприємства, тоді як дискреційна відповідальність дійсно може бути свідченням відповідального ставлення керівників та власників підприємств до потреб середовища, у якому вони функціонують.

Детальне вивчення праць вітчизняних та зарубіжних учених дає підстави стверджувати про відсутність єдності думок щодо рівнів, сутності поняття та навіть напрямів дослідження соціальної відповідальності в наукових колах. Так, Л. Білецька визначає соціальну відповідальність як обов'язок особи оцінити власні наміри та здійснювати вибір поведінки відповідно до норм, що відображають інтереси суспільного розвитку, а у випадку порушення їх – обов'язок звітувати перед суспільством і нести покарання [6]. Такої ж думки дотримуються й Р. Хачатуров та Р. Ягутян, які вважають, що соціальна відповідальність – це дотримання суб'єктами суспільних відносин вимог соціаль-

них норм, а у випадках безвідповідальної поведінки, що не відповідає цим нормам чи порушує суспільний порядок, вони зобов'язані нести доповнювальний обов'язок особистого чи майнового характеру [6]. Проте О. Плахотний стверджує, що поняття соціальної відповідальності поєднує дві форми, два види: 1) відповідальність як реакцію суспільства на поведінку індивіда; 2) відповідальність як систему відповідей індивіда на вимоги суспільства. Він вважає, що між суспільством та індивідом існує взаємозв'язок, який полягає в тому, що суспільство покладає на індивіда обов'язок вчиняти соціально корисні вчинки, але й воно зобов'язане сприяти йому в реалізації власних прав і також несе за це відповідальність. Таким чином, соціальна відповідальність відображає певне співвідношення між особистістю та суспільством інтегрально.

Зайчук О., узагальнивши підходи до встановлення концептуальних основ соціальної відповідальності, визначає соціальну відповідальність як діалектичний взаємозв'язок між особою та суспільством, що характеризується взаємними правами та обов'язками з виконання приписів соціальних норм і використанням різноманітних засобів впливу в разі її порушення [7].

Задірака Д., проаналізувавши погляди російських учених з обраної проблеми, дійшов висновку, що поняття соціальної відповідальності характеризує добровільний внесок приватного сектору в суспільний розвиток, який здійснюється через механізм внутрішніх та зовнішніх соціальних інвестицій [8, с. 11]. Ми вважаємо, що цей підхід є неповним, оскільки повноцінно не відповідає загально визнаній теорії А. Керолла, згідно з якою в основі поняття відповідальності лежить не лише дискреційна функція, але й правова та етична. Ввівши в поняття соціальної відповідальності лише аспект добровільності, Д. Задірака неправомірно звужив поле дослідження цієї категорії. Це є сумнівним, оскільки, наприклад, діяльність підприємства в тінюванні чи необлікованому секторі економіки нерідко призводить до утворення таких умов праці, які не відповідають нормам трудового законодавства чи є несприятливими для ефективної праці та відтворення трудових ресурсів. Відповідно, діяльність такого економічного агента навіть за умови, якщо він інколи й скеровує частину фінансових ресурсів на добровільні інвестиції в персонал чи суспільний розвиток, визнати соціально відповідальною важко.

Мельник М. аналізує соціальну відповідальність як об'єкт державної політики. Вона вводить поняття соціально орієнтованого бізнес-середовища, під яким пропонує розуміти сукупність інституційних передумов, факторів, ціннісних орієнтацій та механізмів правового, політичного, економічного, соціокультурного характеру, що сприяють реалізації соціально відповідальної поведінки суб'єктів бізнесу та підвищенню рівня згуртованості (міцності та консолідації) їх взаємозв'язків навколо суспільного інтересу [9]. Погоджуючись з ідеологією характеру підходу до дослідження аналізованої проблеми (мається на увазі усвідомлення того, що стимулювання соціальної відповідальності підприємництва дійсно потребує створення сприятливого середовища), вважаємо, що подане визначення досить вдало характеризує сутність соціально відповідального підприємницького середовища, проте не характеризує безпосередньо поняття соціальної відповідальності бізнесу.

Спробуємо сформулювати загальне уявлення самих підприємців щодо трактування сутності соціальної відповідальності. Згідно з опитуванням "Глобального бізнес-барометра", суб'єкти підприємництва визначили, що сутність корпоративної соціальної відповідальності полягає у: врахуванні інтересів зацікавлених представників суспільства під час прийняття бізнес-рішень (38,4 % респондентів); максимізації прибутку та діяльності в інтересах акціонерів (31,4 %); добровільній відмові від певної суми доходу на користь прагнення зробити "правильні речі" (16,4 %); покращенні добробуту населення завдяки працевлаштуванню та виплаті податків (7,2 %); підтримці ініціатив, які приносять користь суспільству, але не завжди є прибутковими (6,6 %) [10].

Вивчення та узагальнення підходів до визначення сутності поняття соціальної відповідальності дає змогу дійти висновку, що всі дослідники сходяться до переконання, що в основі "відповідальності" лежать обов'язки і права. Тому, на нашу думку, закономірним є висновок про те, що дотримання правил і обов'язків необхідно закладати і в обґрунтування суті поняття соціальної відповідальності підприємництва, не упускаючи при цьому таких елементів: корпоративну етику, корпоративну соціальну політику стосовно суспільства, корпоративну політику у сфері охорони навколишнього середовища, принципи і підходи до корпоративного управління та корпоративної поведінки, питання з дотримання прав людини тощо. Відповідно до цього вважаємо за доцільне сформулювати таке авторське визначення суті поняття соціальної відповідальності підприємництва, як сукупність добровільних формальних і неформальних прав і обов'язків суб'єктів підприємницького сектору національної економіки перед персоналом та суспільством щодо: 1) дотримання законодавства у сферах соціальної політики, зайнятості, умов та оплати праці, екології, оподаткування; 2) забезпечення збереження та розвитку людського капіталу; 3) ефективності виконання соціальних і суспільних функцій; 4) здатності задовольняти поточні потреби та створювати передумови для задоволення перспективних цілей. Реалізуючими соціальну відповідальність суб'єктами є економічні агенти, а відповідальною за створення сприятливого соціально орієнтованого бізнес-середовища – держава; об'єктом – як персонал підприємств, так і суспільство загалом. Подане визначення формує усвідомлення системного підходу до розвитку соціальної відповідальності в державі. Йдеться про те, що діяльність суб'єктів підприємництва в аналізованій сфері має стосуватися не лише персоналу, але й суспільства; не тільки на дискреційній основі, але й на етичній, правовій та економічній; обов'язково піддаватися оцінці на предмет її ефективності; мати на меті розвиток людського капіталу та задоволення поточних і перспективних потреб найманих працівників і суспільства. При цьому важливо, щоб державна активність щодо використання механізму соціальної відповідальності підприємництва диференціювалася залежно від ступеня соціально-економічного розвитку та відповідно фінансових і ресурсних можливостей держави. Зокрема, за мірою розвитку економіки, державі необхідно брати на себе більшу частину функцій і повноважень у сфері соціальної безпеки та посилювати аспект добровільності такої роботи для суб'єктів підприємництва і навпаки – в періоди

економічного спаду доцільно збільшувати перелік економічних стимулів активізації соціальної відповідальності підприємництва. Разом із тим, державна політика в аналізованій сфері ніколи не повинна бути змушуючою та адміністративною.

Висновки. Соціальна відповідальність підприємництва є сукупністю добровільних формальних і неформальних прав і обов'язків суб'єктів підприємницького сектору національної економіки перед персоналом та суспільством щодо дотримання законодавства у сферах соціальної політики, зайнятості, умов та оплати праці, екології, оподаткування; забезпечення збереження та розвитку людського капіталу; ефективності виконання соціальних і суспільних функцій; здатності задовольняти поточні та створювати передумови для задоволення перспективних потреб. Реалізуючими соціальну відповідальність суб'єктами є економічні агенти, об'єктом – персонал підприємств і суспільство загалом, а відповідальною за створення сприятливого соціально орієнтованого бізнес-середовища – держава. Державна активність щодо використання механізму соціальної відповідальності підприємництва повинна диференціюватися залежно від стану соціально-економічного розвитку та фінансових і ресурсних можливостей держави і не має бути змушуючою та адміністративною.

Література

1. Орел Ю.Л. Соціальне підприємництво: сучасний стан та перспективи розвитку / Ю.Л. Орел // Державне регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу : матер. Першої Міжнар. наук.-практ. конф. грудня року / за заг. ред. О.Ю. Амосова. – Харків : Вид-во ХОМО Союз молодих підприємців, 2008. – 152 с. – С. 87-93.
2. Davide Secchi Corporate Social Responsibility in Europe: Analyzing Business in Transnational Contexts Working paper, 2004/34, Department of Economic, Università degli Studi dell'Insubria. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.eco.uninsubria.it>
3. Dirk Matten, Jeremy Moon "Corporate social responsibility in Europe –state-of-the-art and future perspectives in a globalizing economy", at Academy of Management Annual Conference, August 2003, Seattle.
4. Стефан П. Робінс. Основи менеджменту : пер. з англ. / П. Робінс, Девід А. Де Ченцо. – К. : Вид-во "Основи", 2007. – 670 с.
5. Carroll Archie B. The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders / B. Carroll Archie // Business Horizons, July-August 2006.
6. Корпоративна соціальна відповідальність : підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. А.Я. Кузнєцової. – К. : Вид-во УБС НБУ, 2009. – 258 с.
7. Зайчук О.В. Теорія держави і права : підручник / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Урінком Інтер, 2006. – 688 с.
8. Задирака Д.В. Развитие социальной ответственности иностранной корпорации в нефтедобывающем регионе : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (экономика труда) / Денис Владимирович Задирака; Российская академия государственного управления. – М., 2007. – 27 с.
9. Мельник М.І. Становлення ін-ту соціально орієнтованого бізнес-середовища в Україні: аналіз проблем та пошук ефективних інструментів : наукова доповідь / М.І. Мельник; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2010. – 39 с.
10. Посібник з корпоративної соціальної відповідальності. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / кол. автор.: О. Лазоренко, Р. Колишко та ін. – К. : Вид-во "Енергія", 2008-96 с.

Стецик А.Р. Социальная ответственность предпринимательства: сущность понятия

Проанализированы подходы украинских и зарубежных ученых относительно сущности категории "социальная ответственность предпринимательства" и обосновано на этой основе ее собственное видение. Определена роль и место государства в реализации механизма социальной ответственности предпринимательства.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, объект социальной ответственности, субъект социального предпринимательства, элементы социального предпринимательства, государство, общество, предприятие.

Stecik A.R. Social responsibility of enterprise: essence of concept

Analysed approaches of the Ukrainian and foreign scientists in relation to essence of category "social responsibility of enterprise" and grounded on this basis its own vision. Certainly role and place of the state in realization of mechanism of social responsibility of enterprise.

Keywords: social enterprise, object of social responsibility, social business entity, elements of social enterprise, state, society, enterprise.

УДК 336.72 (477) Доц. Л.С. Томашик, канд. екон. наук – Львівська КА

НАПРЯМИ ЗБІЛЬШЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ ОЦІНКИ

Проаналізовано динаміку заощаджень в Україні у докризовий період і період відновлення економіки. Здійснено ґрунтовний аналіз впливу фіскальної та грошово-кредитної політики на динаміку заощаджень вітчизняних домогосподарств. Надано рекомендації для збільшення заощаджень населення в умовах посткризового відновлення економіки.

Ключові слова: ВВП, фінансова криза, заощадження домогосподарств, податкова система, відсоткові ставки, грошово-кредитна політика.

Вступ. Проблема формування та збільшення заощаджень домогосподарств є вкрай актуальною, особливо з огляду на необхідність залучення фінансових активів населення під час посткризового відновлення економіки. За низького рівня іноземних інвестицій саме заощадження населення стають основним джерелом інвестиційних коштів, необхідних для забезпечення сталого економічного розвитку держави. Це, своєю чергою, й обумовлює необхідність активізації вітчизняних досліджень механізмів дії ключових визначників особистих заощаджень у ринковій економіці.

Різні аспекти зазначеної проблеми досліджували відомі західні (А. Сміт, Дж. М. Кейнс, І. Фішер, Ф. Модільяні, М. Фрідман), російські (Ю. Мелехін, К. Чабану, Л. Стахович, А. Столярова) та українські (О. Ватаманюк, М. Савлук, С. Панчишин, В. Рисін) науковці. Проте, попри значну кількість теоретичних розробок та моделей поведінки домогосподарств, бракує емпіричних підтверджень теоретичних гіпотез, що зумовлює актуальність та необхідність цього дослідження з погляду сучасної макроекономіки.

Мета дослідження. Виявити вплив макроекономічних показників України до і під час кризи на динаміку заощаджень, дослідити значущість цього впливу та обґрунтувати напрями збільшення заощаджень домогосподарств за допомогою зваженої економічної політики.

Виклад основного матеріалу. Заощаджувати спонукає людей необхідність створення грошового резерву для забезпечення майбутнього (особливо в разі очікування збільшення витрат у майбутньому), фінансової незалежності та забезпечення майбутнього дітей (витрати на навчання, спадок тощо). Нагадаємо, що основними чинниками, які впливають на інтенсивність нагромадження заощаджень у ринковій економіці є: стан економіки, рівень доходів населення, стабільність грошово-кредитної системи, наявність пенсійних гарантій, позитивні очікування домогосподарств щодо майбутньої економічної ситуації тощо. Динаміка саме цих показників визначає динаміку та характер заощаджень.

Згідно з теоретичними припущеннями, за нестабільної економічної ситуації та відсутності захищеності вкладів від інфляції, населення починає збільшувати споживання, особливо товарів тривалого використання, що, своєю чергою, зумовлює швидке зростання попиту. У таких умовах своєрідним видом заощадження є придбання населенням таких товарів, як предмети розкоші, нерухомість (дачі, квартири), автомобілі тощо. У період кризи частка продажу даних товарів в Україні збільшилась більш як у 2 рази.

За результатами дослідження, здійсненого компанією GfK Ukraine на замовлення проекту USAID "Розвиток ринків капіталу", в Україні 53 % населення зберігає вільну готівку вдома – так би мовити "під матрацом", 42 % заощаджень у гривнях, лише 11 % – в іноземній валюті. За даними дослідження, на банківських картках і поточних рахунках у банках тримають свої кошти близько 12 % опитаних (сюди входять і зарплатні проекти), і лише 7 % населення, як спосіб заощадження коштів, обирають банківський депозит. Опитування показало, що 3 % українцівкладають гроші в купівлю землі, ще 2 % інвестують у нерухомість [1]. Актуальною на сьогодні є проблема вибору валюти заощаджень, адже світова економіка ще не відновила після кризи, а країни Європейського Союзу в очікуванні наступної кризової хвилі. У цьому контексті наголосимо, що курс євро стабілізувався і більше не становить загрози для заощаджень, проте ситуація може кардинально змінитися. Перевага гривневих депозитів полягає у тому, що вони компенсують вплив інфляції, проте їх ліквідність, тобто здатність якнайшвидше перетворюватися на товари і послуги, на строковому депозиті різко знижується. Така форма не може використовуватися домогосподарствами для отримання прибутку, забезпечення майбутніх потреб, купівлі дорогих товарів.

У країнах з розвинутою ринковою економікою близько 25 % національних заощаджень формується за рахунок заощаджень громадян. Участь фізичних осіб в інвестиційних процесах в Україні характеризується досить низьким рівнем. Однією з основних причин цього явища є вкрай низькі обсяги тимчасово вільних коштів (заощаджень) населення, що насамперед пов'язано з низьким рівнем доходів. Процесу інвестування також перешкоджає значна недовіра до інститутів заощадження, зокрема банків, інвестиційних компаній, пенсійних фондів, страхових компаній, ощадних інституцій тощо. Науковці також звертають увагу на проблему низького рівня економічних знань громадян України, корпоративної культури, поінформованості про можливі об'єкти вкладання грошей та оптимальні методи зберігання заощаджень [4].